

N. Branga, *ASPECTE ȘI PERMANENȚE TRACO-ROMANE*, Timișoara, 1978 (Editura Facla), 140 p. + 12 ilustrații.

Lucrarea istorică a fost și este mai întotdeauna rezultatul unor cercetări, al unor descoperiri, obținerea de date noi, necunoscute, caracterizându-se mai ales prin originalitate, inedit sau luări de poziție. Ea apare deci, în mod normal, atunci când un autor are ceva de spus care să îmbogățească strădaniile antecesorilor, să le completeze, uneori să le îndrepte și, de ce să nu o spunem, să lanseze pe piste noi cercetarea unui sau mai multor compartimente ale istoriei. Puține au fost și puține sînt astăzi excepțiile de la o astfel de manieră de a vedea lucrurile.

Broșura lui N. Branga constituie o astfel de excepție, nefericită nu numai prin lipsa tuturor condițiilor mai sus menționate necesare unei cărți de istorie, ci și prin faptul că apare într-un moment când istoriografia noastră nu duce deloc lipsă de surogate. Nu am auzit și puțini sînt cei care, credem, știu despre „îndelungatele și pasionatele căutări” (p. 5) ale lui N. B.; puțini i-au văzut studiile în reviste de ținută științifică. Lectura cărții convinge imediat că este vorba mai puțin de studii și mai mult de „meditații” (p. 5), nici unul din articolele prezentate neîndeplinind condiția minimă a unui studiu nici prin conținut și mai ales nici prin metoda de lucru. Scopul, aprig subliniat în text de autor (p. 5), de a îmbogăți cunoștințele (ale cui?), „de a răspunde simultan (!) sarcinilor de cercetare și necesităților” (!) este departe de a fi atins.

Poate că cititorul neavizat, în nici un caz cercetătorii, muzeografii sau cadrele didactice de orice fel, ar fi lăsat să treacă un atare „produs” fără o reacție anume. Frazele complicate, sofisticate, încărcate cu termeni care se vor pretențioși, anticizările, fluxul ziaristico-fantastic dau lucrării lui N. B., de ce să nu recunoaștem, o anumită „prestanță”, în fond superficială. Mai mulți colegi s-au exprimat în sensul: „omnia fluunt...”. Ne-am întrebat însă dacă o atare poziție este justă? Partea de istoriografie care s-a ocupat și se ocupă cu epoca provinciei romane Dacia a scăpat pînă acum de poluarea cu exagerări și ineptii, menținîndu-se relativ sobră. Nu au lipsit și nu lipsesc nici aici încercări mai îndrăznețe de prezentare a unor descoperiri, etalarea unor minusculități drept „mari descoperiri” etc. Păreră noastră este că avem o anumită responsabilitate pentru meseria și epoca de care ne ocupăm și dorim ca această recenzie să fie tratată strict ca manifestare a acestei responsabilități. Dealtfel am prefera titlul de „note critice” mai mult decît „recenzie” pentru că obiectul este prea îndepărtat de ținuta științifică pentru a fi ținta unei recenzii.

1. N. B. face des apel la metoda de lucru (p. 5), declarînd c a a scris cartea „bazîndu-ne pe o c it mai ampl a documentare literară, epigrafică, arheologică  i bibliografică”. Afirmat ia aceasta este falsă  i inutilă. Pe întreg parcursul c r ii nu poate fi întilnită nici una din modalit tile de documentare pe care le afirmă, cu excepția poate a celei literare! De la început vrem să men ion m c a titlul este prea preten ios, nu e acoperit  i, am zice, are prea pu ine legături cu con inutul. Opera iile cu informa ia în interior sînt simpliste, „după ureche” p n  la un nivel care se apropie de .. copiat! Ne întrebăm cum a reu it (ca să nu spunem * ndr znit*) N. B. să cuprindă sfere at t de largi din istoria Daciei preromane, a provinciei Dacia  i a epocii postaugustiene în fosta Dacie fără să citeze c teva din lucrările de bază (C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucarest, 1945 este citat o singură dată; H. Daicoviciu, I. H. Cri an, M. Petrescu-D imbovi a cu cunoscutele lucrări în legătură cu dacii nu sînt cita i niciodată; M. Macrea, care în a sa „*Via a  n Dacia romană*” Bucure ti, 1969, a acoperit absolut toate domeniile tratate de N. B. pentru epoca romană  i postaugustian  este citat ne semnificativ de cinci ori; alte lucrări de bază ca: V. Christescu, *Istoria economică a Daciei romane*, Pite ti, 1929, este citată o singură dată; A. Bodor pentru religia din provincia Dacia (cf. *Aufstieg und Niedergang der r mischen Welt*, Tübingen, nu este citat deloc etc.). Ba mai mult, am îndrăzni să zicem că N. B. le ocole te cu  ndem nare (căci nu ne putem închipui că nu le cunoa te!).  n schimb N. B. se citează mult pe sine, favorizează autori sau lucrări după bunul său plac. Pentru epoca postaugustian  K. Horedt, D. Protase cu contribu iile lor de sinteză nici nu sînt aminti i, ca să nu mai vorbim de diferitele lucrări mai mici care se ocupă cu probleme similare, chiar dacă ele se referă chiar la zona unde „activează” permanențele lui N. B. (E. Chirilă  i colab., *M nzen aus der Sammlung des Museums der Stadt Sibiu*, Sibiu, 1972).  i mai numeroase sînt problemele de istorie universală, care provin direct din sinteze sau enciclopedii binecunoscute, dar care nu sînt citate (p. 25: locuirea triballilor; p. 57: politica orient l  a lui Traian; p. 58: modul de întemeiere al unui ora  roman; p. 60, nota 8; p. 61, nota 14; p. 72, nota 62; p. 77: băile romane; p. 66: statio Partiscum; p. 113: circula ia monetară în secolul al IV-lea în Dacia; cea mai „cumplită” dintre toate este însă citarea lui P. Grimal pentru calcularea veniturilor lui Q. C. Cornelianus la p. 77, nota 76). A a cum am mai spus, N. B. se citează mult pe sine, produsele semiliterare din „Transilvania”, iar citarea nu o face întotdeauna corect. Anumite descoperiri făcute mai demult  i reluate de el devin rezultate ale cercetării proprii. Se vede faptul că, pe l ng  anumite  ndelelniciri de tradi ie thraco-get  (!), N. B. a mo tenit  i istoria universală, ba chiar  i pe cea dacică direct de acasă! Modul în care operează cu izvoarele latine  i grece ti este iar si discutabil. Nu, noi nu punem la îndoială calit tile de traducător direct din latină  i greacă a lui N. B.; subiectul ar fi prea delicat. Însă e una să citezi pe Appianus sau pe un alt autor dintr-o edi ie Teubner  i alta e o traducere directă. Or, N. B. nu ne dezvăluie procedeul, l s nd să se  nteleg  c a a efectuat direct traducerea. Tot la metoda de lucru am include  i c teva observa ii în legătură cu săpăturile pe care la p. 93  i le întitulează „sistematice”, dar care apar în fotografia de la fig. 12 executate după o metodă demult dep sit , tipică începutului de secol  i rar întilnită azi (doar la începători  i la „veterani”) cunoscută sub numele de

„urmărire iepurească“, metodă care contravine uzanțelor și este interzisă (prin suspendarea autorului) atunci când DEPCN o descoperă sau îi este sesizată. Terminologia folosită („dezvelirea pe verticală“, „ceramica de culoare portocalie“ etc.) sugerează că N. B. stă la marginea științei arheologice și că va trebui să mediteze profund înainte de a da seamă unei comisii arheologice. Iată deci că „procedeele“ sale care „urmăresc îndeplinirea funcției sociale, moral-politice și patriotice“ (p. 6) a științei istorice nu sînt deloc științifice, iar rezultatul este foarte departe de țelul propus.

2. Și totuși ne întrebăm: ce ne aduce nou această broșură de 140 pagini? N. B. afirmă (p. 56): „am căutat să abordăm probleme mai puțin cercetate sau chiar necercetate cu gândul la o contribuție științifică personală“, iar entuziasmîndu-se, ajunge mai încolo să vorbească chiar de „datoria“ patriotică. Toate au rămas vorbe goale. Nici una din problemele prezentate nu este necercetată sau mai puțin cercetată. Ba am zice chiar că unele dintre ele sînt foarte bine cercetate, iar intervenția lui N. B. a fost inutilă și neavenită prin felul în care a făcut-o (selectînd și „contribuțiile“ despre povestea lui Spartacus; apa vie!; creștinismul etc.). N. B. a prezentat în manieră proprie, cu formulări și procedee care sfidează metodele științifice și etica științifică, date, informații și evenimente demult explicate și uneori lămurite. Ce ne aduce totuși nou? Să le luăm pe rînd: pentru epoca dacică absolut nimic!; pentru epoca romană prezintă două instrumente medicale (p. 63); aminteste două cosoare, două săpăligi, o foarfecă și o săpă (p. 93) și dă cîteva date vagi în legătură cu săpătura de la Apold (fig. 11). Notăm însă că și acestea au mai fost odată prezentate în „*Transilvania*“. Mai descrie o seceră, o rîșniță dacică și una romană, șase brăzdare de plug (p. 116—119). Poate că am mai putea adăuga cele cîteva reluări de lecturi la cărămizile ștampilate de la Ulpia Traiana și datele despre istoria albinăritului, unde contribuția pare a deveni incontestabilă (!).

3. Ar fi prea mult să discutăm aici sumarul detaliat. Cartea se vrea o contribuție la cele trei etape ale etnogenezei românești. Trecem mai repede peste partea I, *secțiunea primară* (!), intitulată: *Tbraco-dacii: logos, mit, istorie*, pentru că cele expuse acolo ni se par mai mult mit decît logos (termen fără nici o legătură cu cel antic și al cărui sens este greu de priceput) și deloc istorie. În schimb, cea de-a doua parte: *Sinteze daco-romane* sau a treia, *Romanitate și continuitate*, le vom analiza mai atent pentru că parțial ne sînt mai apropiate. Structura ambelor capitole este compozită și nu urmează o ordine anume. Titlurile sînt bombastice: 1. *Fragmentarium* cuprinzînd nu mai puțin de șase subpărți; 2. *Sacidava* — considerații privind romanitatea rurală; 3. *Monumente sculpturale sincretiste* cu trei subpărți.

În cele ce urmează vom expune cîteva din observațiile noastre, pe grupe:

a. Exprimările curioase, adjectivele și anticizările abundă, confirmînd propria-i exprimare: „ne-am străduit să descoperim formele stilistice și maniera de tratare adecvată scopului propus“ (p. 6). Cităm la întîmplare: p. 18: „panteism acvatic de sorginte popular-religioasă“; p. 6: „secțiune primară“ în loc de secțiunea întîii; p. 19: „moartea e proba certă a nemuririi“; p. 59: „sistem economic secular, rigid și exclusivist“; p. 40: „cele mai de jos elemente agrare libere“; p. 49: „regiune pastorală“; p. 75: „siglă tegulară“; p. 66: „năieri“ pentru navigatori; 43: „pasaj salustian“; p. 54: „lumea patriarhal egalitară tracică“; p. 85: „scavat“ în loc de săpat; p. 96: „stagiul

al cercetărilor“; p. 97: „comunicație pandacică“; „teritoriu sudapulens“; p. 127: „știrea herodotiană“. Sînt chiar și cuvinte necunoscute (și este greu de știut dacă sînt greșeli de tipar sau produse proprii lui N. B.): p. 74: „cămia“; p. 70: „congetil“.

b. Erori de cunoaștere și informare uneori de-a dreptul grosolane: p. 85: „pretoriile de tip principia“ sau „pretoriul-principia“. Astăzi, cînd s-a scurs atîta cerneală pentru a delimita destinația și planul celor două construcții (cf. Harald von Petrikovits, *Spezialgebäude*...) N. B. ne duce înapoi la literatura de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, și aceea interpretată destul de dubios; p. 85: „Unterbölingen“ este de fapt Unterböbingen; „Butz“ este de fapt Butzbach. Aalen, Unterböbingen se află pe Dunărea superioară, nu pe Rin; Welzheim, nu este nici pe Dunăre, nici pe Rin, ci pe zona înaintată din Odenwald; Butzbach se află pe valul din Taunus; p. 70: *CIL*, V, 8659 = *ILS*, 1412 nu vorbește nimic nici de Porolissum, nici de cohors V Lingonum. Cele de mai sus sînt pentru a îmbogăți cultura generală roman-provincială-daco-romană (!) a autorului (N. B.). *Cardo* este în aceeași măsură *maximus* ca și *decumanus*. Stilii nu erau deloc din os. Aceasta este o descoperire personală (p. 129 nota 68) a lui N. B. Din cîți stili există publicați în literatura noastră, cei mai mulți sînt din fier (!)

Foarte dificil este exprimată schema și discuția de la p. 82 în legătură cu Ulpia Traiana Sarmizegetusa. N. B. folosește și în acest caz procedeele din restul lucrării. Lăsînd impresia unei profunde cercetări personale, prin citarea directă a izvoarelor, ne prezintă cariera unor membri ai familiei Cominiilor ca o descoperire a sa (fără a mai cita pe M. Macrea, *Viața în Dacia*... p. 65, 139, 320, 380, 383, care spune același lucru într-un stil concis, științific.). Contribuția personală a lui N. B. ar putea fi și considerarea lui M. Cominius Quintus drept ctitor al templului închinat lui Nemesis, dar din păcate și acest lucru a fost făcut (mult mai prudent, de C. Daicoviciu, în *ActaMN*, III, 1966, p. 157) pe baza unei inscripții. Se știe însă că sub numele zeiței Nemesis se ascund uneori și Iuno sau Isis. Mai mult, la cîtiva km de Sarmizegetusa, la Marga, se cunoaște o inscripție de fundare a unui templu al zeiței Nemesis (*CIL*, III, 1547). Probabil, această inscripție văzută în secolul al XVIII-lea de L. de Marsigli, a fost transportată acolo de la Sarmizegetusa, așa cum s-a procedat de altfel cu numeroase alte monumente din oraș. Folosind o ipoteză drept o dovadă indubitabilă, N. B. consideră că descoperirea unei țigle cu ștampila MCQ „într-un loc neprecizat“ constituie un argument în plus că M. Cominius Quintus a ridicat templul zeiței Nemesis. În ce privește *termele*, atît dimensiunile cît și localizarea sînt greșite. Pentru numele coloniei nu cunoaște sau, dacă cunoaște, nu citează (ca de obicei) studiul consacrat acestei probleme de H. Daicoviciu (*Tibiscus*, 3, 1974). Ideea construirii castrului de către soldații legiunii a IV-a Flavia Felix nu-i aparține lui N. B., căci ea a fost formulată de C. Daicoviciu (*RE*, col. 612) și argumentată de H. Daicoviciu (lucrările Congresului Eirene, Cluj-Napoca, 1972). Nu este destul de clar dacă N. B. presupune sau nu existența unui castru înaintea orașului, de aceea expunerea sa este confuză și bogată în informații eronate. Astfel, arheologic încă nu au fost identificate laturile de Vest și de Sud, din care cauză suprafața și planul orașului sînt doar presupuse. Prin urmare, considerațiile lui N. B. privind relația dintre planul orașului și cîteva castru pe baza dimensiunilor este nefondată. De altfel, dimensiunile ora-

sului (presupuse) sînt prea mari pentru un castru de legiune, cum încearcă să dea de înțeles N. B. că ar fi fost colonia înainte (în legătură cu aceasta, vezi M. Rusu, în *Apulum*, 17, 1979; D. Alicu, comunicare la Sesiunea Științifică, Deva, 1979). Nu am înțeles din care cifre rezultă că Sarmizegetusa ocrotea între ziduri 5—6000 locuitori. C. Daicoviciu stabilise pentru colonia o populație de circa 20.000 locuitori; doar capacitatea amfiteatrului era de 5000 spectatori. Cîteva formulări sînt și aici curioase: p. 82: „în privința populației colonia imită topografia castrelor de legiune“. Fraza nu are absolut nici un înțeles. Vrem să-i mai amintim autorului că Titus Livius (XLIV, 39) și Tacitus (*Istoriei*, II, LXXX) au arătat limpede că „fortificațiile au fost în așa fel construite încît să amintească soldatului de casa, de orașul lui“ și nu orașele au fost construite pentru a aminti de castre, așa cum crede N. B. Dintr-un astfel de crez apare confuz și contradictoriu ultimul pasaj de la p. 82. N. B. semnalează corespondența „nesesizată pînă acum“ dintre forul orașului și pretoriu (de fapt principia castrului). Singurul lucru care vrem să-l subliniem este faptul că forul de la Sarmizegetusa este orientat altfel decît ar trebui și strada principală nu cade pe jumătatea axei forului cum se întîmplă de obicei la castre cu via praetoria. Toate acestea vin în contradicție cu calculele făcute de N. B. *Nota bene*, încă nu se cunosc dimensiunile forului și cu atît mai puțin ale principiei sau pretoriului unui eventual castru anterior. Este apoi absolut surprinzătoare trasarea de către N. B. a drumurilor orașului. Ne întrebăm de unde știe domnia sa că o stradă împărțea laturile lungi ale incintei exact în două părți egale de 300 m fiecare, atîta vreme cît nici cardo și nici una din porți nu au fost încă depistate arheologic. După ce recunoaște că forul încă nu a fost dezvelit în întregime consideră „că din punct de vedere structural (dar nu numai atît) forul capitalei Daciei corespunde — evident la scară redusă — Forului lui Traian din Roma“. Găsim că referitor la acest paragraf orice comentariu este de prisos.

c. Există o serie de formulări atît de caraghioase (ca să nu le spunem penibile) încît le vom cita în întregime împreună cu comentariul asupra lor:

I/1. p. 15: „Iacoma sorbire din cristalul izvoarelor descinde din ancestrala credință populară“. Este mai corect să credem că „descindea“ direct din sete. „Cîmpeanul care-și astîmpără ființa trudită de muncă și soare deșertînd umbrita apă a ulciorului de pămînt ars“. Dacă luăm sensul vechi al cuvîntului *a deșerta*, atunci cîmpeanul face un gest neeconomic și inutil, deșertînd apa pe care ar fi trebuit să o bea.

I/2. p. 23: „după ce reușise să-și impună parțial autoritatea investită cu armele de tatăl său“. Cum?

I/3. p. 43: „cum au ajuns aceste neamuri (gali și germani) în sclavia romană, prin ce împrejurări și-au uitat țara?“ Oare să fie atît de grea întrebarea?; p. 45: „majoritatea sclavilor din tabăra lui Crixos o alcătuiau germanicii urmați... de numeroșii oameni liberi din Italia“.

II/1 b. p. 57: „între cetățile Daciei romane Apulum se situa pe primul loc în producția de mărfuri“. Cetate nu este un termen folosit pentru lumea clasică romană și chiar dacă ar fi, atunci are sens pur militar. Nimic nu probează că Apulum era pe locul întîi. Putem crede de pildă că era numai pe locul trei!!!; p. 60: „roman, deci urban-civil prin excelență, meșteșugul cărămidăriei a fost răspîndit în lumea romană de soldați“. În primul rînd, acest meșteșug nu era roman prin excelență; în al doilea rînd, nu era urban-

civil; în al treilea rând, mi se pare că l-au cunoscut chiar și dacii înainte de cucerire într-o anumită măsură; p. 61: „circulația intensă a drumului imperial“. Aflăm acum cu uimire de existența unui drum călător. Un fapt nou, care poate duce la . . . meditații; p. 60: „pentru vânzarea de cărămizi și oale Terentianus încheiase acte de vânzare-cumpărare cu populația rurală“. Este exagerat să cumperi o oală cu proces-verbal; p. 62: „în privința contribuției acestui cărămidar la răspândirea elementelor materiale (n.n.: cărămizi) definiției pentru civilizația romană, deci hotărâtoare în propagarea romanizării în mediul dacic rural, constatările sînt certe“. Iată deci că N. B. ne aduce dovada care ne lipsea pentru demonstrarea romanizării: cărămida!, cu o definiție care . . . poate fi hotărâtoare pentru stabilirea culturii sale istorice; p. 63: „principala caracteristică a acestor două ustensile (vezi instrumente medicale) constă în multipla lor funcționalitate“ (!).

III/1 c. p. 69: „atribuim tiparul italicilor majoritari în Dacia romană“. În raport cu cine erau ei oare majoritari și de unde această siguranță?. Astfel de tipare a publicat M. Moga (*Apulum*, 16, 1978, p. 166) și le-a interpretat mult mai . . . sănătos. În fond, ce importanță are de unde veneau aceste tipare de vreme ce ele circulau în toată împărăția romană?

III/1 d. p. 70: „după expirarea funcției militare, acest susținător al politicii de întărire a romanității Daciei s-a retras în Italia“. Este sigur că a făcut acest lucru pentru a dovedi că și fără dînsul romanitatea subsistă. În fond, a dat un exemplu bun!!!; p. 71: „magistraturi sacerdotale“. Nu se cunoaște acest termen; p. 73: „subliniem că produsele figlinei descoperite în mediul privat derivă din relațiile de vânzare-cumpărare“. Dar dacă erau cadouri? sau donații?; p. 72: „numeroase alte gînti romane de rang și plebeiene“. Termenul „gîntă de rang“ este o inovație; p. 75: „dedicarea acestor monumente de artă divinităților Nemesis și Mithras dovedește că personajul nostru era destul de înstărit“. Dar dacă le dedica lui IOM sau Apollo ce dovedea oare? era mai săracuț? sau și mai înstărit?

III/1 e. p. 78: „Băile pot fi numite vile ale sărăcimii urbane, instalații cu profund caracter democratic“; „mai importantă decît funcția lor politică a fost desigur funcția culturală a termelor“. Aceste două propoziții sînt profunde . . . găselnițe ale lui N. B. Cum el însuși spune că atît așezările urbane cît și cele oppidane (!) = *pagi* și majoritatea castrelor dispuneau de băi, faptul acesta însemna că în întreg Imperiul roman era o democrație nemai-pomenită și o activitate culturală intensă și intensivă. Ne mirăm deci că nerobociții aceia (săracii și sclavii) au luptat și au procedat la schimbarea unui regim așa de democratic! Nimeni în lumea celor ce cercetează epoca romană clasică nu a comparat pînă acum *oppidum* cu *pagus*. Așa că această inovație îi aparține tot lui N. B.

III/1 f. p. 80: „în dezinvolta sa activitate constructivă împăratul Traian acordase înțietate zidirii așezămintelor civile și rurale“. Propoziția este pe cît de lungă în înșiruirea de cuvinte, pe atît de goală în conținut, atît în ce privește Imperiul cît și Dacia. Mai întîi că nu sînt așezăminte, ci așezări; în al doilea rând, orașele care au primit sub el titlul de colonia Ulpia, cu excepția Sarmizegetusei, au avut mai toate o dezvoltare preurbană anterioară cu care Ulpian nu a avut nici o legătură; în cazul Daciei formularea este de-a dreptul caraghioasă. Știm cu toții că M. Ulpius Traianus a fondat un singur oraș; în aceeași măsură știm că au fost ridicate pe puțin 50. de

fortificații!!; p. 85: „noi adoptăm opinia cercetătorilor care pun accentul pe dorința lui Ulpus de a avea în centrul Romei — prin urmare în centrul orașelor provinciale inclusiv Ulpia — un spațiu basilical extins“. Care sînt oare acei autori? ce înseamnă basilical extins? Nu cumva este N. B. tributar unor teze exprimate de P. Romanelli (cf. *Enciclopedia romană*), se pare singura bibliografie mai bine studiată de autor?

III/2. p. 92: „vestigiile litice ale drumului pavat“ (!); p. 96: „știm că regiunea, inclusă teritoriului administrativ apulens, era destinată împroprietăririi veteranilor legiunii XIII Gemina, a căror prezență o deducem aici prin prezența produselor tegulare marcate cu ștampila trupei“ Deci, N. B. știe: limitele teritoriului administrativ apulens; știe că acesta era destinat veteranilor legiunii a XIII-a Gemina pentru împroprietărire. Și toate acestea pe baza unei singure stampile pe cărămidă. Iată ce înseamnă interpretarea „dialectică“ a unui izvor arheologic! Aviz celor ce stau prost cu interpretarea. Iată ce posibilități... largi oferă o ștampilă tegulară, care stabilește o prezență prin prezență!; p. 97: „evacuarea Daciei nu reprezintă pentru respectiva așezare daco-romană o părăsire“; „cităm în acest sens moneta emisă de Valentinianus I și vasul piriform de tradiție dacică“. Ce legătură are vasul piriform cu părăsirea Daciei este un secret ce va fi lămurit poate în volumul al II-lea al broșurii!!!

III/3. p. 109: „monograma lui Christos“ este de fapt monograma criptografică a numelui lui Isus Christos; p. 109: „ajungem la concluzia esențială din punct de vedere cronologic că donariul de la Biertan... aparține fie domniei lui Constantinus, fie urmașilor lui“. Dar la această concluzie esențială, și nu numai cronologic (!), ajunseseră K. Horedt, C. Daicoviciu și A. Alföldi etc. cu peste 40 de ani înainte și nici măcar nu sînt amintiți (!); p. 110—111: tabelul prezentat este incomplet; lipsesc o mulțime de localități și descoperiri, ba mai mult, chiar la localitățile prezentate descoperirile nu sînt complete. Lipsesc tezaurul de la Laslea și descoperirile de la Pîrîul Hotarului; p. 112: „donariumul de la Biertan atestă clar practicarea limbii latine în materie de cult“. Greșit! Dacă limba latină se practica numai în materie de cult, atunci donarium-ul de la Biertan nu reprezintă nimic pentru problema continuității. El este important tocmai pentru că populația pentru care a fost făcut era latinofonă și avea, deci, nevoie de practică de cult în limba latină!

III/4. p. 115: „romanitatea rurală a românilor este înainte de toate un fapt de civilizație“ Cum? prin ce?; de ce înainte de toate? p. 120: „un nelipsit element al plugului dacic și roman este cuțitul“. Iată o descoperire care contribuie serios la istoria agriculturii.

III/5. p. 127: „scepticismul creat de inexistența documentației arheologice apicole este înlăturat de istoricul Herodot“. Oare cum a făcut Herodot ca, dîndu-și seama de inexistența documentației arheologice apicole (!) să se apuce să completeze lipsurile ei ?; p. 129: nota 64: „spiritul roman și elen s-a apropiat cu sacru respect și profundă înțelegere de zburătoarele cu aripi străvezii“ (n.n.: albinele). Mai este nevoie de vreun comentariu?; p. 199: „propagarea relativ tîrzie a evangheliei la nordul Dunării are cauze multiple și bine definite. Trebuie invocat în primul rînd aspectul mai mult provincial decît roman clasic al vieții economice și sociale“. Foarte frumos! Dar oare în Gallia, Hispania, Africa, Britannia etc., unde creștinismul s-a răspîndit tot

aşa de bine ca în Italia (dacă nu mai bine!) predomina aspectul clasic? cum arăta „caracterul militar-păgîn“ al romanităţii provinciale? cum le poate deosebi N. B. aceste aspecte?

Nu am putut înregistra toate afirmaţiile similare. Nici nu pretindem că le-am ales pe cele mai reprezentative. *Broşura nu se înscrie în necesarul bibliografic şi nu ar avea ce căuta în istoriografia noastră. Ea nu constituie nici măcar o carte de popularizare, căci dezinformează şi denaturează adevăruri pe care lumea le ştia înstăpînite.* Poate că nu atît N. B. este de vină, ci cei care au facilitat şi recomandat această carte. Cum a trecut ea prin consiliile ştiinţifice şi tehnice? care au fost acestea? Nu cumva există o cale laterală, iar existenţa ei permite să ne ameninţe cu o a doua carte cu astfel de contribuţii? Acesta este marele pericol. Ne mirăm că în momente cînd istoria Banatului a rămas atît de puţin cercetată, cînd o bună parte din problemele ei sînt disputate aprig nu numai în ţară, ci şi peste hotare, Editura Facla acordă cu generozitate spaţiu tipografic unor astfel de produse. Poate că chemarea demult făcută a regretatului profesor C. Daicoviciu (cf. *Banatica*, 1, 1970) nu a ajuns la această editură. Şi e păcat ca studii constituind contribuţii reale — indiferent de epoca la care se referă — să stea în sertare, în timp ce „contribuţiile“ lui N. B. consumă hîrtie, inutil din punct de vedere ştiinţific şi penibil din punctul de vedere al manierelor de procedură şi tehnică de lucru.

NICOLAE GUDEA — DORIN ALICU